

УДК 368.914(477)

Ю. Є. Гуцалова, головний спеціаліст відділу організаційно-інформаційної роботи ГУ ПФУ в Дніпропетровській області

ПРОБЛЕМА Й ДИЛЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми фінансового характеру, які супроводжували становлення й розвиток пенсійного забезпечення у світі. Показано, що головним напрямом покращання пенсіонування став перехід від солідарної пенсійної системи, заснованої на пенсійних внесках працюючого покоління на користь пенсіонерів, до накопичувальної пенсійної системи, заснованої на створенні заощаджень самими працівниками. Стверджується, що в умовах нестабільності економіки та стрімких інфляційних процесів підвищення соціальних стандартів (пенсії), з одночасним усуненням дефіциту Пенсійного фонду є дилемою. Критично проаналізовано заходи держави, запропоновані для проведення чергового етапу пенсійної реформи.

Ключові слова: фінансове забезпечення; внески; заощадження; пенсія; солідарна пенсійна система; реформа; дефіцит; пенсійний фонд; накопичення

The problems of a financial nature accompanying the formation and development of pension provision in the world are considered. It is shown that the main direction of improving the pension was the transition from a solidary pension system based on pension contributions of the working generation in favor of pensioners, to a funded pension system based on the creation of savings by the workers themselves. The financing of pensions can take place through contributions to special funds or through the tax system. At present, many countries use a mixed option – the distribution and accumulation system of pensions. The choice of this or that variant should be accompanied by a detailed analysis (forecast) of expediency of its introduction. The general global direction of financial provision of pensions is the use of the principle of insurance and the creation of savings for old age. It is asserted that in conditions of economic instability and rapid inflationary processes of raising social standards (pensions), and at the same time eliminating the deficit of the Pension Fund is a dilemma. Critical analysis of the state measures proposed for the next stage of the pension reform.

Key words: financial support; contributions; savings; pension; solidarity pension system; reform; deficit; pension fund; accumulations.

Постановка проблеми. Один з найважливіших напрямів сучасних економічних перетворень в Україні – вдосконалення фінансового забезпечення пенсійної системи. Від її фінансової спроможності залежить добробут майже 12 млн пенсіонерів, а можливість отримання пенсій у майбутньому зачіпає інтереси практично кожної працюючої

© Ю. Є. Гуцалова, 2017

людини. В умовах нестабільності економіки та стрімких інфляційних процесів, коли рівень соціальних гарантій значно падає, вдосконалення фінансового забезпечення пенсійної системи має відбуватись в напрямі створення нової моделі державного пенсійного забезпечення як з погляду мінімізації витрат, так і максимізації доходів пенсіонерів, а також розбудови системи недержавного пенсійного забезпечення, що має функціонувати виключно на ринкових засадах господарювання. У зв'язку з цим виникає необхідність всебічного вивчення цього питання задля виявлення шляхів вдосконалення пенсійної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження різних питань пенсійного забезпечення зробили зарубіжні вчені А. Бабич, У. Беверідж, Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Т. Ганслі, Дж. Кейнс, Г. МакТаггарт, В. Мау, О. Мачульська, В. Роїк, О. Синявська, О. Соловійов, Дж. Стігліц, С. Янова.

У зв'язку з надзвичайною актуальністю фінансові проблеми пенсійного забезпечення досліджуються вітчизняними ученими і фахівцями-практиками, серед яких В. Альошин, Л. Баранник, А. Бахмач, М. Вінер, Н. Внукова, В. Грушко, В. Глущенко, Б. Зайчук, О. Зарудний, В. Колбун, Е. Лібанова, Б. Надточій, М. Папієв, Д. Полозенко, Л. Ткаченко, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші.

Водночас у сучасних економічних умовах, коли стрімко змінюється геополітична ситуація навколо країни та економічна ситуація всередині її, важливим стає поглиблення теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення пенсійної системи, пошук шляхів наближення пенсії до соціально справедливої виплати, збалансування бюджету Пенсійного фонду України. Це надасть змогу посилити взаємозв'язок фінансового регулювання з динамікою соціально-економічного розвитку та визначитись з напрямками подальшого реформування пенсійної системи.

Мета статті – проаналізувати проблеми вдосконалення фінансового забезпечення пенсійної системи в Україні та надати пропозиції щодо подальшого її розвитку; визначити заходи, які слід запровадити в пенсійному забезпеченні задля підвищення добробуту українських пенсіонерів і наближення вітчизняної пенсійної системи до систем високорозвинених країн світу.

Виклад основного матеріалу. Конкретний зміст пенсійної реформи в тій чи іншій країні залежить від її специфічних історичних, політичних і фінансових умов. Проблема неефективного пенсійного забезпечення громадян (далі – пенсіонування) в Україні має як суто специфічні внутрішні причини, так і загальноісторичні, притаманні розвитку саме цього феномена.

Еволюція фінансового забезпечення пенсіонування у світі. Ще в античному Римі Юлієм Цезарем було введено державне матеріальне забезпечення військових після завершення служби. З розвитком державності змінювалось значення пенсії: від символу привілеїв та особливих заслуг у минулому до вагомого елемента сучасної системи соціального захисту населення.

Якщо аналізувати історичний розвиток пенсійних систем у світі, то, з погляду фінансового забезпечення пенсій, можна виділити декілька тенденцій (етапів). Розглянемо їх, оскільки це стосується фінансових проблем пенсійної системи України.

Перша тенденція – поширення пенсійних систем двох типів солідарності. Масово пенсійні системи стали з'являтися в Європі та її колоніях наприкінці XIX- початку XX ст. Перша державна пенсійна система, організована за принципом страхування, з'явилась у Німеччині в 1889 р. завдяки кайзеру Отто фон Бісмарку. Характерна риса його підходу полягала в тому, що соціальне страхування було обов'язковим і заснованим на внесках. І роботодавці, і працівники повинні були вносити кошти на її фінансування. Ця система базувалася на попередній практиці існування добровільних фондів взаємодопомоги, організованих гільдіями і робітничими об'єднаннями. Права на пенсію в новій системі ґрунтувались на раніше зроблених внесках. Для О. Бісмарка найважливішими цілями реформ, які дозволили створити першу в індустріальному світі розвинену систему соціального захисту, що включала пенсійне страхування, були не підвищення добробуту робітників, а забезпечення контрольованого і скерованого державою соціального порядку [1].

Сфера пенсійного забезпечення спочатку була дуже обмеженою – тільки для окремих категорій працівників. У Німеччині особи розумової праці отримали пенсію на 22 роки пізніше робітників, в Австрії ж у 1906 р. першими отримали пенсію працівники розумової праці, а робітники – тільки після закінчення Першої світової війни. Англосаксонські країни (за винятком США і країн Північної Європи) більшою мірою йшли по шляху Данії та Нової Зеландії. Ці системи вирішували різні завдання. Німецька була зорієнтована на збереження соціального статусу працівника після його виходу на пенсію, датська – на обмеження бідності й підтримку мінімального рівня доходу населення похилого віку. Згодом вона була запозичена Великобританією, чия пенсійна система веде свою історію з 1911 р., коли були введені допомоги по старості з 70 років (за середньої тривалості життя 45 років), негайно прозвані “пенсіями для покійників”. Пізніше пенсійні системи були доповнені різноманітними накопичувальними програмами, що вирішували завдання підтримки матеріального становища літніх людей [1].

Друга тенденція – поступове зближення пенсійних систем розвинених країн (початок XX ст.). Там, де пенсійні системи були засновані на страхових внесках (Німеччина), вводяться гарантії мінімальної пенсії, які не залежать від попередніх внесків. У країнах, де пенсійну систему орієнтували на рівні пенсії, що фінансуються за рахунок загальних доходів, скасовується контроль нужденності. Додатково до мінімальних пенсій запроваджувалась система обов'язкового соціального страхування (Великобританія).

У Північній Америці державна система пенсіонування по старості набула поширення відносно пізно. Канада ввела систему, засновану на перевірці нужденності, що не передбачає страхових внесків. У США уряди штатів почали вводити пенсійні системи, засновані на критерії нужденності, в 1920-х рр. До 1934 р. вони існували в 28 штатах. У 1935 р. в США вводиться федеральна система пенсійного страхування. Ф. Рузвельт підтримував створення системи пенсійного страхування, заснованої на внесках, оскільки прагнув забезпечити її стійку довгострокову політичну підтримку.

Характерна риса пенсійних програм – їх політична популярність на етапі становлення. І це зрозуміло: працівники, які виходили на пенсію, протягом попереднього трудового життя не вносили в повному обсязі ті платежі, які б забезпечували їм пенсії. Вони є нетто-бенефіціарами пенсійної системи. Тяжкість виплат пенсій лягає на наступне покоління працівників. Однак для молодого індустріального суспільства з невеликою часткою старших вікових груп це не породжує серйозних економічних проблем.

Третя тенденція – підйом солідарної системи. До початку Другої світової війни практично всі індустріальні країни мали системи пенсійного забезпечення, що, правда, багато з них були обмежені відносно частки населення, охопленого пенсійним захистом. Десятиліття після Другої світової війни були часом безпрецедентної експансії рівня покриття й поширення пенсійних платежів у більшості розвинених країн.

Як і всі програми соціального страхування, надання пенсій по старості передбачає баланс між соціальними виплатами і стимулами до самозахисту шляхом заробляння пенсій, заощаджень тощо. Є достатньо прикладів, коли щедрі виплати з систем соціального забезпечення породжували утриманські настрої серед населення й небажання працювати. Отже, для ефективного пенсіонування важливо знайти оптимальні розміри внесків, виплат і дотримувати баланс між ними [2, 310].

Четверта тенденція – криза солідарної системи. Криза солідарних національних пенсійних систем у країнах Європи почалась у 1970-х рр. і стала очевидною на початку 1980-х рр. Її головною ознакою стало величезне зростання витрат на пенсійні виплати. Криза була спричинена демографічним старінням населення та уповільненням темпів економічного зростання у 2-й половині минулого століття. Демографічна старість призвела до збільшення старших вікових груп, глобальна міграція населення – до відтоку робочої сили, безробіття – до зменшення кількості платників пенсійних внесків. Отже, пенсіонування у багатьох розвинених країнах відчуло вплив усіх соціально-економічних проблем індустріального розвитку. Відбувся пошук “критичного віку” виходу на пенсію та джерел збільшення відрахувань на пенсійні потреби. Останній метод, на думку багатьох економістів, не можна визнати прийнятним у довгостроковому періоді, оскільки він стане непосильним тягарем для активної частини населення. Виходом стало запровадження пенсійної системи, заснованої на принципі накопичення. Перша модель накопичувальної пенсійної системи запрацювала в Чилі в 1981 р.

П’ята тенденція – реформи пенсійного забезпечення. Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що питання достойного пенсіонування в рамках солідарної пенсійної системи вирішеним бути не може. У ряді розвинених країн почався перехід до накопичувальної пенсійної складової, паралельно відбувалось збільшення віку виходу на пенсію. З’явилися різні пенсійні програми, які почали пропонувати, головним чином, недержавні пенсійні фонди, що дозволило перейти до альтернативних пенсійних систем через механізм заощадження коштів майбутніх пенсіонерів і наблизитись до встановлення більш жорсткого зв’язку між розмірами внесків і пенсій.

Поворотним пунктом в історії розвитку пенсійного забезпечення в світі став 1994 р., коли Світовий банк опублікував свій відомий звіт “Як уникнути кризи поважного віку: політика захисту людей поважного віку і сприяння економічному зростанню”. В якості альтернативи була запропонована нова модель пенсійної системи, побудована на трьох “стовпах” (трьох рівнях). Перший рівень – це державна обов’язкова система соціальної безпеки, що функціонує за рахунок загальнодержавних податків і зборів (забезпечує мінімальний рівень пенсій). У такій системі персоніфікації немає. Власне, це реформований аналог солідарної системи. Головна риса її – це відрахування працівником частки заробітної плати на пенсіонування інших генерацій.

Другий – система обов’язкових індивідуальних, персоніфікованих пенсійних накопичень працівників. Пенсійні внески в обов’язковому порядку сплачуються працівниками (або роботодавцями на користь працівників), накопичуються на їхніх рахунках, інвестуються з метою збереження і примноження.

Третій – система добровільних приватних пенсійних накопичень. Пенсійні внески з використанням системи податкових та інших пільг, добровільно сплачуваних працівниками чи роботодавцями на користь працівників у недержавні пенсійні фонди, накопичуються на їхніх рахунках, інвестуються (в акції, облігації, нерухомість, депозити тощо) з метою збереження й примноження.

Зараз для розвинених країн світу характерні саме трирівневі пенсійні системи, коли пенсіонери отримують декілька пенсій. Кожна країна врешті, вибудовує власну модель пенсійної системи. Більшість європейських держав знайшли розумний компроміс між солідарною та накопичувальною системами.

Проблема фінансового забезпечення пенсіонування в Україні. Описані етапи розвитку пенсійного забезпечення у світі проливають світло на складність знаходження прийняттого варіанта для України. Сучасна Україна переживає демографічне старіння населення, відтік робочої сили, економічний спад та інші проблеми, що не сприяють пенсіонуванню.

Першу офіційну згадку про пенсійну реформу в Україні містить Указ Президента України від 13 квітня 1998 р. “Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні” [3]. Саме тут уперше визнано, що в рамках монополії державної солідарної пенсійної системи вирішити питання гідного пенсійного забезпечення громадян неможливо, тому поставлено завдання переходу до трирівневої пенсійної системи.

Формальне запровадження в Україні за досвідом інших країн трирівневої пенсійної системи здійснено в 2004 р. Це був перший етап пенсійної реформи, що включав запровадження саме страхових принципів. Проте пенсійна реформа на цьому етапі обмежилась підвищенням пенсійного віку жінок та деяких категорій працюючих.

Другий рівень – загальнообов’язкову накопичувальну систему – досі не вдалося ввести (завдання з накопичення коштів лежить на самих майбутніх пенсіонерах, сюди ж у вигляді додаткового соціального пакета можуть бути залучені й установи, в яких ці майбутні пенсіонери працюють. Невикористані кошти з пенсій другого та третього рівнів можна залишати у спадок).

Третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення – формально нібито не передбачає участі держави, але без другого рівня розвивається досить мляво. Українців, звичайно, можна назвати романтиками, проте без сталого розвитку економіки, стійкого курсу національної валюти, так само, як і фінансових установ (без “банкопаду”), годі й сподіватися на впровадження другого та третього рівнів пенсійної реформи. Адже саме держава розставляє на ключові пости осіб, які здатні забезпечити чи провалити довіру громадян до державних інститутів, у тому числі й фінансових.

Нинішній уряд України ініціював новий етап пенсійної реформи восени 2017 р. Пенсійна реформа покликана вирішити відразу два проблемних питання: підвищити пенсії й скоротити дефіцит ПФУ. Це – дилема, адже зростання пенсій при незмінних доходах Пенсійного фонду буде тільки збільшувати його дефіцит.

Проект реформи передбачає “осучаснення” пенсій шляхом визначення пенсійних виплат за новими правилами. Показник середньої зарплати, за якою розраховуються пенсії зараз, буде підвищено в три рази. У результаті з 1 жовтня 2017 р. 5,6 млн пенсіонерів можуть підвищити пенсії до 1000 грн. Також передбачено впровадження нового механізму щорічної індексації пенсій для захисту від інфляції. Уряд пропонує пересунути планові терміни підвищення мінімальних пенсій на 5 % не з 1 грудня, а з 1 жовтня. Ціна “осучаснення” пенсій – зростання видатків ПФУ майже на 12 млрд грн у 2017 р. і на 30 млрд грн у 2018 р. [4].

Основним “фокусом” майбутньої реформи стане підвищення соціальних стандартів пенсіонерів за рахунок підвищення мінімального рівня пенсій. Ідея підвищення рівня пенсій незаперечна, але навряд чи це можна назвати реформою. Її виникає питання, де уряд візьме для цього гроші? Відповіддю можна вважати відпускання цін у вільне плавання, високі тарифи на ЖКГ, які, судячи з усього, уряд переглядати не збирається.

Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 7 червня 2017 р. № 394 “Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України”, якою скасовано державне регулювання цін на продовольчі товари й послуги на ринках [5]. Зокрема, з 1 липня 2017 р. скасовується державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги в частині встановлення:

- торговельних надбавок не вище 15 % до оптової ціни виробника (митної вартості) на 15 груп товарів (борошно, хліб, макаронні вироби, крупи, цукор, яловичину, свинину, м’ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко, сир, сметану, масло вершкове, олію соняшникову, яйця курячі);

- декларування зміни оптово-відпускних цін на 13 груп товарів (борошно пшеничне вищого, 1 і 2-го сорту, борошно житнє обдирне, крупи гречані, яловичину, свинину, м’ясо птиці (тушка), ковбасні вироби варені, крім вищого сорту, молоко коров’яче питне, сир кисломолочний з вмістом жиру до 9 %, сметану з вмістом жиру до 20 %, масло вершкове з вмістом жиру до 72,5 %, яйця курячі, цукор-пісок, олію соняшникову);

- граничних рівнів рентабельності виробництва борошна та хліба соціальних сортів;

- граничних рівнів рентабельності та торговельних надбавок на дитяче харчування;

- граничних рівнів рентабельності пакування (фасування) продовольчих товарів, щодо яких запроваджено державне регулювання цін, без урахування вартості сировини не вище ніж 10 %;

- державного регулювання цін на послуги на ринках з продажу продовольчих та непродовольчих товарів.

Зазначимо, що скасуванню державного регулювання цін на продовольчі товари передував пілотний проект, яким з 1 жовтня 2016 р. було призупинено державне регулювання цін на перелічені вище товари та послуги, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 656 [6]. Цією постановою Держстату, обласним та Київській міській держадміністраціям було доручено провести моніторинг

цін на продтовари і до 1 січня 2017 р. надати інформацію про його результати Мінекономрозвитку. За твердженням Мінекономрозвитку, результат моніторингу пілотного проекту довів, що призупинення державного цінового регулювання істотно не вплинуло на динаміку цін на споживчому ринку, тому пілотний проект є успішним. На нашу думку, інакше як цинічним це твердження назвати не можна.

Як зазначено в коментарі до урядової постанови, головна мета дерегулювання – це зниження адміністративного тиску на бізнес, усунення надмірного втручання держави в економічні процеси, розвиток конкуренції та дебіюкратація (дерегуляція) у сфері ціноутворення [7]. Безперечно, такі заходи важливі для економічного розвитку. Логічно, якщо цінове регулювання на продовольчі товари скасовано, то виробники мають формувати ціни залежно від попиту та пропозицій на споживчому ринку. Але якщо поглянути на це з точки зору постулатів теорії споживання, державне регулювання цін на продукти означало насамперед контроль з боку держави за рівнем цін та їх відповідність доходам споживачів, тобто, забезпечувався певний рівень купівельної спроможності громадян щодо продуктів харчування першої необхідності. Наразі слід очікувати зростання цін на такі товари (що, власне, й спостерігається протягом червня–липня 2017 р.). А зростання цін призведе до зменшення доходів громадян, зниження можливостей до заощаджень і витрат на задоволення інших потреб. У цій ситуації потерпатимуть насамперед люди з низькими доходами, а такими в нашій країні є саме пенсіонери.

Не можемо не підтримати думку науковців з ТНЕУ: “В умовах ринкової економіки, дерегуляція можлива лише в умовах конкуренції, коли виробник дбає за якість продукції, доступність свого товару на ринку через ефективне саморегулювання ціни. В умовах здорової конкуренції всі суб’єкти отримують достатню кількість переваг, держава – податки, виробник – прибуток, посередник – виручку від реалізації продукції, споживач – якісний продукт за доступною ціною. А в умовах монополії чи олігополії (коли на ринку є один або декілька потужних гравців, які диктують умови ціноутворення) дерегулювання ринку продовольчих товарів є небезпечним, виробник зможе встановлювати високу ціну на неякісний продукт, а це може порушити баланс на споживчому ринку продовольчих товарів, призвести до зuboжіння населення і продовольчої кризи” [8].

Отже, перш ніж скасовувати державне регулювання цін, уряду слід було б спочатку подбати про скасування монополістичного диктату на ринку виробництва товарів харчування.

Друге завдання реформи – зменшити дефіцит ПФУ. Уряд пропонує поступове збільшення віку виходу на пенсію до 65 років й у разі недостатнього страхового стажу (25 років) можливість “докупити” відсутній стаж шляхом додаткових соціальних внесків. По суті, це означає приховане підвищення пенсійного віку й те, що пенсія втрачає свій стимулюючий ефект [9; 10]. Пенсія має бути заробленою, а не купленою. І це – єдиний мотиваційний фактор на користь створення пенсії як соціально справедливої виплати й заохочення працівника до її отримання.

Як зазначалось вище, в Україні, як і в багатьох країнах, спостерігається тенденція старіння населення. Коефіцієнт навантаження на працююче населення збільшується при незмінному віці виходу на пенсію. Запровадження накопичувальної складової дозволить розв’язати проблему маленьких пенсій без впливу на витрати бюджету ПФУ.

Другий негативний фактор, що стримує реформи – тіньова економіка (неофіційне працевлаштування, виплата зарплат у конвертах). За оцінками експертів, як мінімум кожен четвертий працівник не робить соціальних внесків. У найманих працівників немає мотивації впливати на роботодавця і домогтися “білої” зарплати. Будь-які дії фіскальних органів задля “обілення” зарплат наштовхуються на шалений опір як бізнесу, так і суспільства. Це створює чергову дилему, коли наше бажання мати підвищені соцстандарты не підкріплюється нашими діями переходу на “білі” умови роботи. Тільки передача пенсійних заощаджень у руки самих працівників зможе стати стимулом для працівника і роботодавця вивести зарплати з “тіні” і підвищити свої соціальні відрахування [4]. Отже, настав час для запровадження накопичувальної складової пенсійної системи (другого рівня). Тут уряд має діяти за принципом “треба колись розпочинати”. Це стане також суттєвим інвестиційним джерелом. Усі розмови щодо спеціальної підготовки для його введення – не більше ніж демагогія або намагання перестраховатися, що, врешті-решт, обертається втраченим часом і втраченими можливостями.

Наступний крок покращання ситуації з пенсіонуванням – розвиток недержавної пенсійної системи (третього рівня), який сприятиме (спонукатиме) розвитку фондового ринку, а також спрацьовуватиме на користь покращання добробуту пенсіонерів. За підсумками 2016 р., 82 % вкладень пенсійних фондів (від 2 млрд грн загального обсягу активів НПФ) були інвестовані в облігації внутрішньої держпозики і депозити [4].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглянуті проблеми, що супроводжували розвиток системи пенсійного забезпечення у світі, свідчать про те, що процес пенсіонування має відбуватись із врахуванням як внутрішніх тенденцій розвитку економіки й суспільства, так і глобальних процесів, наприклад, демографічного постаріння населення, зниження народжуваності. Фінансово пенсіонування може відбуватися шляхом внесків до спеціальних фондів або через податкову систему. Наразі багато країн використовують змішаний варіант – розподільну й накопичувальну системи пенсійного забезпечення. Вибір того чи іншого варіанта має супроводжуватись докладним аналізом (прогнозом) доцільності його запровадження. Загальний світовий напрям фінансового забезпечення пенсій – це використання принципу страхування й створення заощаджень на старість. Обов’язок держави – надати всім громадянам однакові умови для гідного достатку в старості.

Список використаних джерел:

1. Гайдар Е. История пенсий: Становление и кризис системы социальной защиты в современном мире [Электронный ресурс] / Гайдар Е. – Режим доступа : <http://www.magazines.russ.ru/vestnik/2003/10/gaid2-pr.html>
2. Федотов А. И. История возникновения пенсионных систем в зарубежных странах [Электронный ресурс] / А. И. Федотов // Труды ИСА РАН. – 2006. – Т. 23. – С. 308–316. – Режим доступа : <http://www.isa.ru/proceedings/images/documents/2006-23/308-316.pdf>
3. Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 13.04.1998 р. № 291/98. – Режим доступа : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/291/98>

4. Овчаренко Г. Пенсионная реформа в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.finance.liga.net/economics/2017/6/20/opinion/53686.htm>

5. Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 394. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-п>

6. Про реалізацію пілотного проекту щодо тимчасового обмеження застосування Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та Постанови Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1222 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 656. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2016-п>

7. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250054696&cat_id=244274160

8. Що буде з цінами після першого липня? Коментують тернопільські експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.online.te.ua/2017/06/16/shho-bude-z-tsinamy-pislya-pershogo-lipnya-komentuyut-ternopilski-eksperty>

9. Топішко Н. П. Проблеми підвищення стимулюючої ролі пенсійної системи в Україні / Н. П. Топішко // Фінансова система України: становлення та розвиток: матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Острог, 17–18 травня 2013 р.). – Острог : НУ “Острозька академія”, 2013. – С. 39–41.

10. Баранник Л. Б. Світові тенденції пенсійного забезпечення та досвід України / Л. Б. Баранник // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. матер. наук.-практ. конференції, 27–28 жовтня 2016 р. / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2016. – 284 с.

УДК 334.012.61-022.51/55:005.21

С. Е. Новак, аспірант
Університету митної справи та фінансів

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Проведено аналіз наявних підходів щодо розуміння основних правил, норм і внутрішніх засад розвитку стратегії підприємств малого та середнього бізнесу. Сформовано й систематизовано сукупність принципів стратегії підприємства малого та середнього бізнесу з метою застосування їх до умов національної економіки України. Поданий блок принципів складається з шести змістовних груп, які відповідають основним аспектам формування та функціонування стратегії: принципи обґрунтованості, принципи прозорості, принципи легітимності, принципи адекватності, принципи підконтрольності, принципи логічності. Виділено основні

© С. Е. Новак, 2017